

KRAJOWY
PLAN
ODBUDOWY

Rzeczpospolita
Polska

Sfinansowane przez
Unię Europejską
NextGenerationEU

2024

PUBLIKACJA PODSUMOWUJĄCA PROJEKT

ROMOWIE
TAK BLISKO
A TAK
DALEKO

MAŁOPOLSKA

CENTRUM HISTORII
I KULTURY ROMÓW

INSTYTUCJA KULTURY
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

Centrum Historii i Kultury Romów

ul. Berka Joselewicza 5

32-600 Oświęcim

www.chikr.pl

www.chikr.pl/romowie-tak-blisko-a-tak-daleko/

e-mail: sekretariat@chikr.pl

Skład i redakcja: Centrum Historii i Kultury Romów

Broszura elektroniczna

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja opracowana w ramach projektu “Romowie -
tak blisko a tak daleko” sfinansowego ze środków Unii
Europejskiej w ramach Krajowego Planu Odbudowy

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	<u>4</u>
2. MUZYCZNA WIWISEKCJA	<u>5</u>
3. SYLWETKI ARTYSTÓW I WYWIADY	<u>10</u>
4. MATERIAŁY EDUKACYJNE	<u>12</u>
5. KONSULTACJA NAUKOWA PROJEKTU	<u>22</u>
6. PODSUMOWANIE	<u>23</u>
7. ZAŁĄCZNIKI: PEŁNE SCENARIUSZE	<u>24</u>
WYWIADÓW ORAZ ZAŁĄCZNIK SPECJALNY	

WPROWADZENIE

Projekt „Romowie – tak blisko, a tak daleko” jest niezwykłą inicjatywą, której celem jest ukazanie piękna i różnorodności romskiej kultury muzycznej. W ramach projektu powstały wywiady z wybitnymi romskimi artystami, którzy poprzez swoją twórczość łączą tradycyjne brzmienia z nowoczesnością, tworząc unikalną wartość artystyczną.

Głównym założeniem projektu było nie tylko przybliżenie sylwetek artystów, ale także ukazanie, jak romska muzyka, jako nośnik emocji i tożsamości, wpływa na współczesną kulturę i buduje mosty między społecznościami.

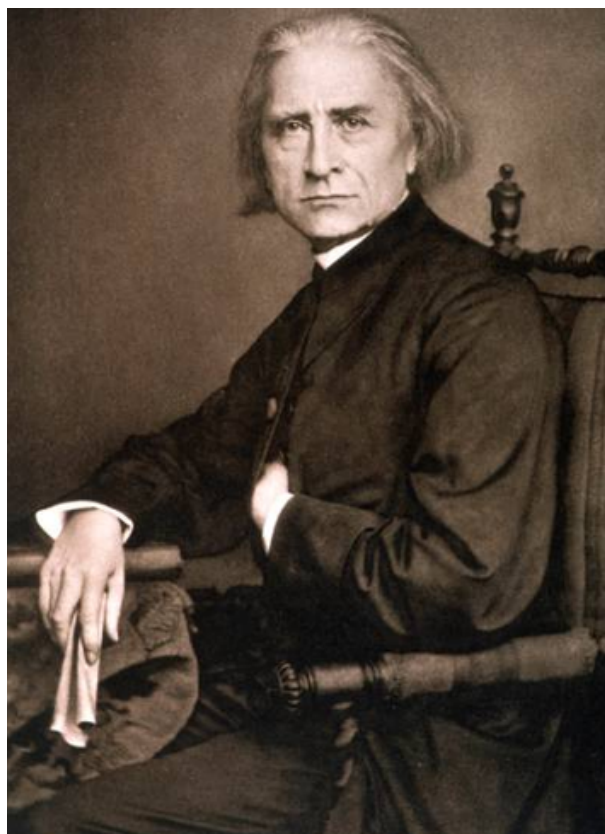
ROMOWIE
TAK BLISKO
A TAK
DALEKO

MUZYCZNA WIWISEKCJA

Muzyka i towarzyszący jej taniec przerzuca most nad próżnią między „materią” a „duchem”. Należy pamiętać, że ten rodzaj twórczości istniał już w kulturach paleolitycznych i był pierwszym dostrzegalnym znakiem cywilizacji. Trudno wyobrazić sobie świat i życie ludzkie bez muzyki, bez której egzystencja człowieka byłaby zdecydowanie uboższa i pozbawiona szansy na czerpanie radości i rozkoszy płynącej z jej obcowania.

Muzyka jest zwierciadłem, w którym odbijają się emocje i dusza ludzka. Jest „katalizatorem” ludzkich przeżyć i doświadczeń. Dla Romów muzyka i taniec od zawsze odgrywały i nadal odgrywają przemożny wpływ na ich życie. Ich muzyka stała się inspiracją dla wielu ludzi kochających tą jedną z dziewięciu muz. Motywy i elementy muzyki romskiej wywarły duży wpływ na rozwój muzyki na całym świecie, szczególnie w krajach Europy środkowo-wschodniej. Nie jest jednak najważniejsze to, że muzyka romska stanowiła inspirację i natchnienie dla wielu wybitnych twórców z fenomenalnym Franciszkiem Lisztem na czele, czy też przyczyniła się do powstania poszczególnych gatunków muzycznych jak chociażby flamenco; najistotniejszy jest bowiem sam „rdzeń”, jej źródła, sens i przekaz, to, że jest ona ponadczasowa, uniwersalna i wypływa z samej istoty człowieczeństwa.

Na kształt i przekaz muzyki romskiej duży wpływ wywiera swoista filozofia życiowa, a ściślej ich specyficzny pogląd na temat ludzkiego losu i przeznaczenia. Romowie uważają, że każdy człowiek rodzi się, aby spotkać się ze swoim przeznaczeniem; podróż ku niemu rozpoczyna się z chwilą jego poczęcia.

Ale naród ten oddziela przeznaczenie od losu. Romowie nie uważają, że rodzą się z „losem”, który zmusza ich do działania zgodnie z jakimś scenariuszem napisanym „czyjąś” ręką „na górze”, lecz wierzą, że każdy z nas ma jakieś przeznaczenie, jakiś wzór bytu, do którego powinien dążyć i który pewnego dnia powinien osiągnąć. Trzeba rozpoznać swoje przeznaczenie, zaakceptować i iść za nim. Łabędź, który dorasta między kurczętami musi wiedzieć, że jego przeznaczenie jest pływanie i latanie – w przeciwnym razie upodobni się do kury i będzie gdać w pyle podwórka do końca swoich dni.

Przeznaczeniem Romów jest przetrwanie i wolność, a sposobem na jego „transmisję” jest muzyka. Każdy dźwięk wydobywający się z gitary, skrzypiec; każde słowo i ruch jest manifestacją umiłowanej ponad wszystko wolności. Autentyczność, piękno i fenomen romskiej muzyki wypływa z faktu, że mimo tego, że przez tyle setek lat byli uciskani, ciemnieni, spotykali się i często nadal spotykają się z objawami nienawiści, rasizmu, marginalizacji i alienacji w niemal wszystkich miejscach, w których żyli i żyją, to jednocześnie jakby na przekór wszystkiemu, niemal wszyscy kochają muzykę romską. To zjawisko zakrawające o swoistą schizofrenię jest niestety rzeczywistością, bo z jednej strony w znacznej mierze nie szanuje się Romów i uważa się ich za społeczność gorszą od „większości”, a z drugiej strony ta negująca większość rozmiłowuje się w muzyce tego „pogardzanego ludu”.

Skąd wypływa to umiłowanie dla romskiej muzyki? Przede wszystkim z tego, że potrafi ona „poderwać” strunę ludzkiej duszy i tym samym na kilka chwil odrywa człowieka od rzeczywistości niekiedy wypełnionej przez zło, nienawiść i obojętność. Zabiera każdego z nas w wędrówkę w głąb siebie aż do granic swej duszy. Przywołuje przeszłość i związane z nią przeżycia i doznania, a zarazem wzbudza pragnienia i marzenie na przyszłość.

To ona inspiruje większość nadziei i obiecuje zapomnienie najbardziej dojmującego bólu. Zawiera w sobie wszelki ładunek ludzkich emocji i uczuć takich jak: ból, cierpienie, miłość, nienawiść, szczęście, smutek, nadzieje i to sprawia, że rozbudzając w człowieku te odczucia, zarazem oczyszcza ich, jest ich swoistym katharsis, gdyż ostateczne przesłanie romskiej muzyki jest pozytywne. Jest odbiciem romskiej historii i drogi tego ludu, który mimo tylu cierpień i doznanego bólu, ostatecznie przetrwał i daje świadectwo tego, że można pokonać wszelkie przeciwności w życiu.

655 GRANADA Gitanas del Sacro Monte Gitanes du Sacro Monte L. Roisin-Foto

W muzyce romskiej słycać echa natury i jej wielkiego umiłowania, jaką darzą ją Romowie, którzy nigdy nie uważali się za jej panów tylko za jej element, żyjąc z nią w całkowitej symbiozie i zgodzie. Moment grania to jedyna chwila, kiedy Rom „obnaża” swoje serce i dusze wobec świata zewnętrznego, oddaje całego siebie muzyce. Muzyka romska jest rodzajem muzykoterapii, gdyż wyzwala, chociaż na chwile ludzkie marzenia i gloryfikuje radość życia. Udowadnia, że mimo całej okropności i zła tego świata, życie ludzkie jest mimo wszystko piękne, że można być szczęśliwym i cieszyć się z każdego przeżytego dnia.

SYLWETKI ARTYSTÓW I WYWIADY

Sara Czureja

Jedna z najbardziej utalentowanych instrumentalistek młodego pokolenia, specjalizująca się w grze na cymbałach węgierskich. Jej wirtuozeria i emocjonalne występy zdobywają uznanie na całym świecie.

Edward Dębicki

Wybitny muzyk, poeta i kompozytor, który swoją działalnością promuje romską kulturę na całym świecie. Założyciel Romskiego Teatru Muzycznego „Terno”.

Jessica Merstein

Skrzypaczka i wokalistka łącząca tradycyjne brzmienia z nowoczesnymi aranżacjami. Jej twórczość buduje mosty między kulturami.

Józef Merstein Jochymczyk

Romski bard łączący sinto jazz i swing. Jego muzyka odzwierciedla głębokie zakorzenienie w tradycji oraz miłość do nowoczesnych brzmień.

Piotr Ondycz-Mirga

Gitarzysta i twórca, który z pasją łączy blues-rock z muzyką góralską i romską. Zaangażowany w wiele projektów artystycznych.

Michell Siwak

Młoda wokalistka, która zdobyła uznanie wygrywając „The Voice Kids 7” w 2024 roku. Jej głos urzeka, łącząc w sobie głębie tradycji z młodzieńczą energią.

MATERIAŁY EDUKACYJNE

Historia muzyki romskiej

Romska muzyka od wieków wpływała na kształtowanie się kultury muzycznej Europy i świata. Jej korzenie sięgają wędrownych społeczności, które przynosiły swoje tradycje muzyczne z Indii aż na kontynent europejski. Romska muzyka cechuje się wyjątkowym bogactwem emocji, dynamicznymi rytmami oraz improwizacją, co czyni ją uniwersalnym językiem sztuki.

Warto bowiem pamiętać, że Romowie wywarli wpływ na wszystkie współczesne gatunki muzyczne – od popu po jazz. W muzyce romskiej ma swoje źródło słynne hiszpańskie flamenco. Muzyka ta była również inspiracją dla wielkich europejskich twórców m.in. Franciszka Liszta i Hectora Berlioza. Twórczość takich romskich artystów jak Janos Bihar czy „Django” Reinhardt wpłynęła na kształt współczesnej muzyki. Wpływy i inspiracje romskie widoczne są w muzyce ludowej, szczególnie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Z drugiej strony w samej muzyce romskiej słychać motywy m.in. perskie, tureckie, greckie. Muzyka ta kształtowała się w wyniku kontaktu z różnymi tradycjami muzycznymi pochodzącymi z dwóch kontynentów: azjatyckiego i europejskiego. To decyduje o jej synkretycznym charakterze. W niemal wszystkich zachowanych dokumentach – począwszy od najstarszych relacji słynnego arabskiego historyka Hamzy z Isfahanu – Romowie figurują jako „muzycy, pieśniarze i tancerze”. Wraz z ich przybyciem do Europy romska muzyka pojawiła się na dworach cesarskich i królewskich. Wielkie rody magnackie w Polsce, na Litwie, Węgrzech, na Bałkanach opłacały i utrzymywały w swoich posiadłościach zespoły romskie.

Muzyka romska szczególną popularność zyskała w XVIII i XIX stuleciu. Dzięki tej koniunkturze muzykowanie stało się ważnym źródłem zarobkowania dla Romów.

Uprawianie tej formy aktywności artystycznej było wśród Romów przekazywane z pokolenia na pokolenie. Całe rodziny romskie specjalizowały się w muzykowaniu. Muzykowanie należało do „kanonu” tradycyjnych romskich zawodów. Do dziś jest jedną z najpopularniejszych form aktywności Romów. Popularność muzyki romskiej wynika z jej uniwersalnego i ponadczasowego charakteru. Jest zwierciadłem, w którym odbija się romska historia.

Muzyka romska jest rodzajem muzykoterapii, gdyż wyzwala, chociaż na chwilę, ludzkie marzenia i gloryfikuje radość życia, wywołując w ludziach poczucie szczęścia.

Muzyka jest pomostem między przeszłością a teraźniejszością. Łączy pokolenia i jest najpełniejszą formą przekazu romskiej historii i tradycji. Stanowi swoiste spoiwo dla romskiej diaspory zamieszkującej różne regiony świata i integralną część romskiego dziedzictwa kulturalnego. Wraz z wielkimi przemianami społecznymi, kulturowymi, ekonomicznymi, światopoglądowymi, jakim podlegają obecnie Romowie w całej Europie muzyka stała się tą formą kulturalnej aktywności, która tworzy platformę dla budowania nowoczesnej romskiej świadomości narodowej. To ona jest uniwersalnym językiem współczesnego pokolenia Romów. Poprzez kontakt z romską muzyką i sztuką europejskie społeczności większościowe mają szansę lepiej poznać kulturę, tradycję, historię i różnorodność kulturową mniejszości romskiej.

Muzyka wspomaga integrację Romów z przedstawicielami społeczności większościowej. Dają szansę wzajemnego poznania, odrzucenia istniejących stereotypów i uprzedzeń. Przypomina, że Romowie od ponad 600 lat stanowią integralną część społeczeństwa polskiego.

Wpływy na muzykę światową:

- W Hiszpanii muzyka romska przyczyniła się do narodzin flamenco, które łączy elementy śpiewu, tańca i gry na gitarze.
- W Europie Środkowej motywy romskie inspirowały kompozytorów takich jak Franz Liszt czy Johannes Brahms, którzy wprowadzali je do swoich utworów jako element egzotyki i pasji.
- Jazz i blues w Stanach Zjednoczonych również czerpały z romskich motywów, szczególnie w interpretacjach gypsy jazz Django Reinhardta.

Ciekawostka:

„Romowie nie pisali nut – ich muzyka była przekazywana ustnie, co pozwalało na zachowanie jej autentyczności, ale jednocześnie wprowadzało różnorodność i lokalne adaptacje w zależności od regionu.”

Kluczowe instrumenty

1. Cymbały węgierskie

- Jeden z najbardziej charakterystycznych instrumentów strunowych używanych w muzyce romskiej.
- Umożliwiają zarówno grę akompaniamentową, jak i wirtuozerską.
- Instrument często kojarzony z folklorem Europy Wschodniej, ale jego techniki są wykorzystywane również w muzyce klasycznej.

Ciekawostka:

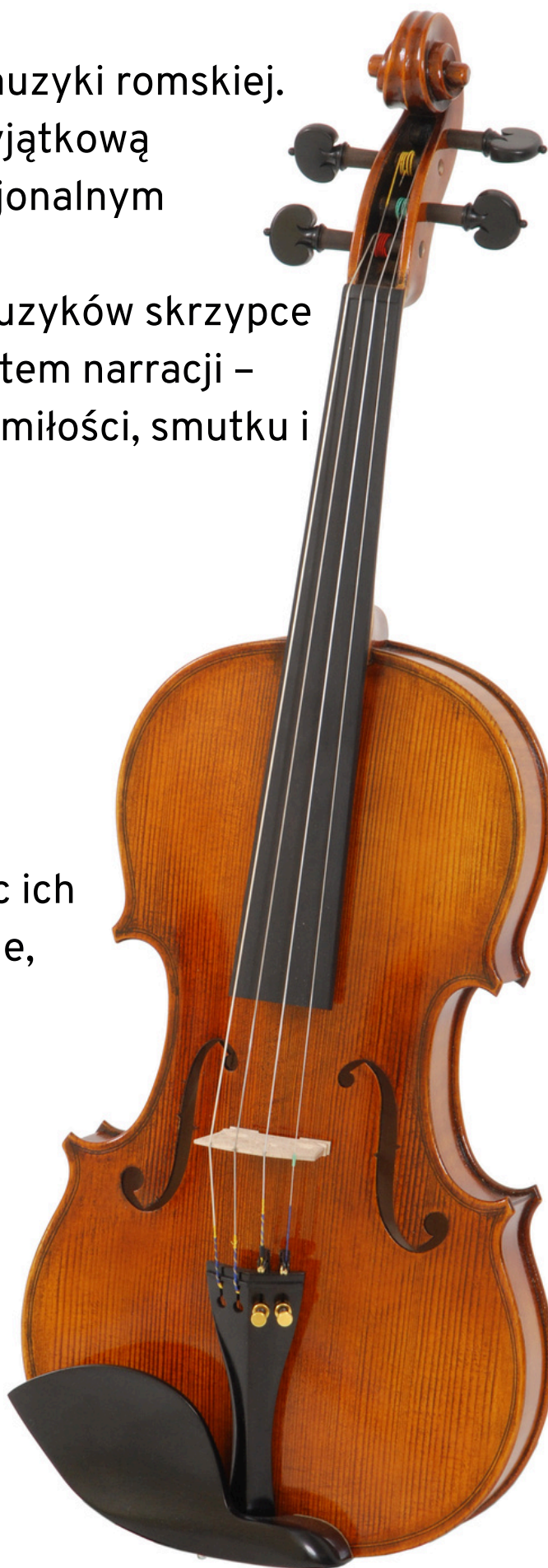
„Cymbały węgierskie były inspiracją dla budowy instrumentu zwanego klawesynem, popularnego w epoce baroku.”

2. Skrzypce

- Skrzypce to symbol muzyki romskiej. Charakteryzują się wyjątkową melodyjnością i emocjonalnym wykonaniem.
- W rękach romskich muzyków skrzypce stawały się instrumentem narracji – opowiadały historie o miłości, smutku i wolności.

Ciekawostka:

„Romscy muzycy używali skrzypiec w szczególny sposób, często akcentując ich pełne, zmysłowe brzmienie, które naśladowało śpiew ludzki.”

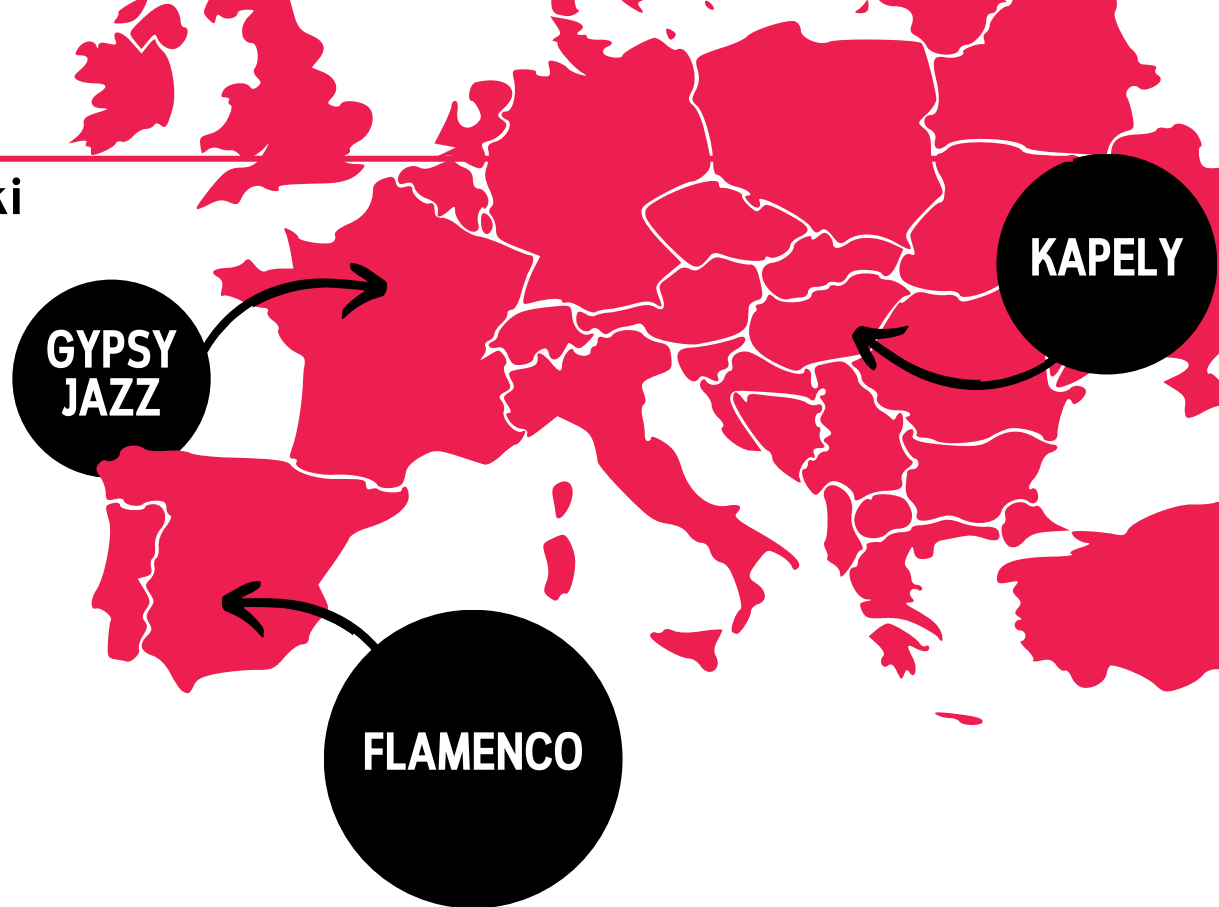
3. Gitara

- Instrument kluczowy dla gypsy jazzu, stylu spopularyzowanego przez Django Reinhardta.
- Gitara jest wszechstronnym instrumentem, który pozwala na tworzenie zarówno skomplikowanych harmonii, jak i żywiołowych rytmów.

Ciekawostka:

„Technika Django Reinhardta, mimo jego niepełnosprawności ręki, do dziś inspiruje gitarzystów na całym świecie.”

Mapa wpływów romskiej muzyki w Europie:

- Hiszpania: Początki flamenco z romskim śpiewem i tańcem.
- Węgry: Tradycyjne zespoły Romów, tzw. kapely, dominowały w kulturze muzycznej tego regionu.
- Francja: Gypsy jazz i jego rozwój w Paryżu.
- Bałkany: Dynamiczne, rytmiczne melodie znane z weselnych zespołów romskich.

Dane historyczne:

- Romska muzyka była szczególnie popularna w XVIII i XIX wieku jako element dworskich i miejskich zespołów muzycznych w Europie Środkowo-Wschodniej.
- Tradycyjne zespoły składały się często z cymbałów, skrzypiec, altówki oraz kontrabas.

Cytaty i ciekawostki związane z muzyką romską:

- „Każdy dźwięk wydobywający się z gitary, skrzypiec czy cymbałów jest manifestacją wolności – największej wartości dla Romów.”
- Ciekawostka: „Flamenco w języku romskim oznacza 'ogień' – co idealnie oddaje pasję i emocje związane z tą muzyką.”
- Ciekawostka: „Romskie zespoły muzyczne były jednymi z pierwszych, które grały na dworach arystokratycznych w Europie, wprowadzając improwizację do muzyki klasycznej.”

KONSULTACJA NAUKOWA PROJEKTU

Dr Anna G. Piotrowska

Ekspertka w dziedzinie muzykologii, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Durham University. Autorka licznych publikacji, m.in.:

- „Idea muzyki narodowej w ujęciu kompozytorów amerykańskich pierwszej połowy XX wieku” (2003)
- „Topos muzyki cygańskiej w kulturze europejskiej” (2012)
- „O muzyce i filmie. Wprowadzenie do muzykologii filmowej” (2014).

Od wielu lat prowadzi badania nad relacjami między kulturą romską a historią nowożytnej kultury europejskiej, prezentując wyniki na międzynarodowych konferencjach i sympozjach. Jej zainteresowania obejmują również muzykę popularną, filmową oraz historię operetki i musicalu.

Ciekawostka:

„Dr Piotrowska podczas swoich badań odkryła, że wiele motywów muzyki romskiej, które dziś uznawane są za folklor, w przeszłości inspirowały twórców muzyki klasycznej i jazzowej na całym świecie.”

PODSUMOWANIE

Projekt „Romowie – tak blisko, a tak daleko” ukazuje, jak tradycja i nowoczesność mogą współistnieć, wzbogacając naszą kulturę. Muzyka romska to świadectwo siły, nadziei i piękna. Dzięki artystom, którzy wzięli udział w projekcie, możemy lepiej zrozumieć, jak ważna jest ochrona dziedzictwa kulturowego i budowanie mostów między różnymi społecznościami.

ROMOWIE
TAK BLISKO
A TAK
DALEKO

ZAŁĄCZNIKI: PEŁNE SCENARIUSZE WYWIADÓW ORAZ ZAŁĄCZNIK SPECJALNY

Scenariusz wywiadu – Michell Siwak

Scenariusz wywiadu – Józef Merstein Jochymczyk

Scenariusz wywiadu – Sara Czureja

Scenariusz wywiadu – Edward Dębicki

Scenariusz wywiadu – Piotr Ondycz

Scenariusz wywiadu – Jessica Merstein

Załącznik specjalny: Swing-jazz